

№ 29 (478)
Жнівень 2013 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

➔ **Асобы: Валерый Шаблюк і Людміла Андрушкова – стар. 2 і 3**

➔ **Традыцыя: кірмашы ў Слуцку – стар. 5**

➔ **Палессе: фальклор і словы, звязаныя з птушкамі – стар. 6**

На тым тыдні...

✓ **30 ліпеня** ў філіяле Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь «Музей сучаснай беларускай дзяржаўнасці» пачала працу фотавыстаўка «Пастарскія візіты Найсвяцейшых Патрыярхаў Маскоўскіх і ўсяе Русі Алексія II і Кірылы ў Рэспубліку Беларусь», прымеркаваная да 1025-годдзя Хрышчэння Русі. Выстаўка арганізаваная пры садзейнічанні Беларускай праваслаўнай царквы.

✓ **30 ліпеня** ў мінскім Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва ў рамках праекта «Беларускі авангард 1980–1990-х гадоў» адбылося адкрыццё персанальнай выстаўкі мастака са Слуцка Уладзіміра Акулава «Месцазнаходжанне». Тут прадстаўленыя творы графікі і жывапісу апошніх гадоў з асабістай калекцыі аўтара, а таксама з прыватнага збору калекцыянера і мастака Андрэя Плясанава.

Выстаўку можна наведаць да 24 жніўня.

✓ **30 ліпеня** ў Музеі гісторыі Магілёва прайшло прэзентацыйнае мерапрыемства, прысвечанае 5-годдзю аднаўлення гарадской ратушы. Пад час імпрэзы адбылася ўрачыстая перадача музею кнігі «Дзівосныя паведамленні аб езуітах у Беларусі», выдадзенай у 1786 г. у Франкфурце-на-Майне. Таксама тут былі прадстаўленыя набытыя і падараныя музейныя прадметы, сярод якіх карта ВКЛ бельгійскага картографа Герхарда Меркатора 1608 г., падшыўка газет «Illustrirte Zeitung» 1863 г. з апісаннем падзеяў на нашых землях, калекцыя манетаў XVIII–XIX стст. і іншыя каштоўнасці. А ўсім неабыхавым людзям, хто дапамагаў папаўняць калекцыі, уручылі падзячныя лісты.

ЭТНОГРАФИЧЕСКАЯ КАРТА
БЕЛОРУССКОГО ПЛЕМЕНИ
Составл. в 1903 г.
Масштаб
1:100 000
БЕЛОРУССКИЕ ГОВОРЫ

9 жніўня — Міжнародны дзень карэнных народаў свету

Бібліятэка на лужку

Упершыню для жыхароў і гасцей Узды бібліятэкары ў гарадскім скверы, што на плошчы Свабоды, правялі прома-акцыю «Бібліятэка без межаў». Ініцыятарам мерапрыемства выступіў адзел бібліятэчнага маркетынгу цэнтральнай раённай бібліятэкі імя П. Труса. На лужку разгарнуліся кніжныя выстаўкі «Прачытай! Даведайся! Зацікаўся!», «Калейдаскоп прэсы», «Гаспадару на заметку», «Новыя выданні пісьменнікаў-землякоў», «Дзецім і дарослым, малым і рослым». Для маленькіх былі створаныя дзіцячыя куткі з каларовымі выданнямі «Добрыя кнігам – добры дзень!». Хлопчыкі і дзяўчынкі з захапленнем знаёміліся з прадстаўленай літаратурай, чыталі ўголас вершы, загадкі, навялікія казкі. А найбольш смелыя – пакідалі пажаданні на стэндзе.

Бібліятэкары добра разумеюць, што для таго, каб заняць належнае месца ў сучаснай інфармацыйнай прасторы, неабходна выходзіць за рамкі традыцыйнага абслугоўвання чытачоў. Таму цікавай знаходкай і стала гэтая акцыя. Загадзя былі распрацаваныя рэкламныя буклеты бібліятэкі, кніжныя закладкі найбольш папулярнай літаратуры. Дэманстраваліся кніжныя выстаўкі розных жанраў: гістарычны і жаночы раман, дэтэктывы, сатырычныя творы, кнігі па вядзенні хатняй гаспадаркі, па кулінарыі, са-

даводстве. Удзельнікі акцыі таксама даведаліся, якія дадатковыя платныя паслугі аказвае раённая бібліятэка.

Асабліваю цікавасць выклікаў стэнд «Старонкі добрых пажаданняў», дзе кожны змог выказаць свае прапановы і меркаванні аб працы бібліятэкі. Жыхарка Санкт-Пецярбурга З. Бархатава, якая прыводзіць свой адпачынак на Уздзеншчыне, пакінула наступны запіс: «Кніга – багацтва души і ума. Жэлаю ўспешнага прывлечення чытацель в бібліотеку». З. Калкоўская напісала: «Жыццёва важная ідэя! У самым прамым

сэнсе. Дальнабачная, бо калі раптам знікне інтэрнэт, ад нашага пакалення без кнігі можа нічога не застацца».

У гэты дзень людзі не адмаўляліся ад чытання, затрымліваліся каля стэндаў на палянцы, ахвотна абменьваліся думкамі аб прачытаным, заходзілі ў самую бібліятэку.

Летнія чытанні атрымаліся. Мы спадзяемся, што і надалей жыхары нашага горада будуць актыўнымі ўдзельнікамі падобных мерапрыемстваў.

Аксана ДРАЧАН,
дырэктар Уздзенскай ЦБС

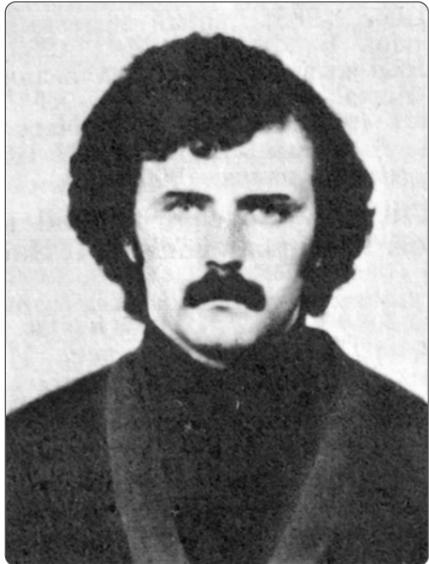

Даследчык Валерый Шаблюк

Уздзеншчына – жывапісны куточак беларускай зямлі, вядомы далёка за яе межамі. Наш родны край даў свету нямала таленавітых, творчых людзей – дзеячаў мастацтва, літаратуры, навукі, культуры. На Уздзеншчыне карані вядомых вучоных Я. Наркевіча-Ёдкі, Я. Казіміра Завішы, У. Завітневіча, В. Пашкевіча. Наша гордаць – прафесар, доктар мінералагічных навук А. Махнач, прафесар, доктар эканамічных навук К. Шабуна, дактары навук М. Шкляр і А. Шкляр, доктар медыцынскіх навук У. Бондар.

3 жніўня споўнілася 60 гадоў з дня нараджэння Валерыя Шаблюка – археолага, кандыдата гістарычных навук, даследчыка Уздзеншчыны. Нарадзіўся Валерый Уладзіміравіч у г.п. Узда. Пасля заканчэння сярэдняй школы паступіў у БДУ на гістарычны факультэт, потым працаваў настаўнікам гісторыі. З 1980 года – малодшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі. У 1991 годзе абараніў кандыдацкую дысертацыю на тэму «Сельскія паселішчы Верхняга Панямоння XIV–XVIII стст.», якая ў 1996 годзе была апублікаваная як манаграфія выдавецтвам «Беларуская навука».

У 1995 годзе ў выдавецтве «Полымя» выйшла ў свет яго кніга «Двор у Туганавічах», прысвечаная даследаванню месца вялікага каханна Адама Міцкевіча і яго музы – Марылі Верашчакі. На Койданаўшчыне вучоны даследаваў археалагічныя

помнікі ў вёсках Вялікія Навасёлкі, Клыпаўшчына, Машчопае, Павуссе. Паралельна вёў пошукавую працу па гісторыі Уздзеншчыны, узнікнення і заснавання мястэчка Узда, яго ўпамінання ў пісьмовых крыніцах. Друкаваў па гэтых пытаннях артыкулы ў перыядычных выданнях.

Валерый Уладзіміравіч шмат працаваў на раскопках паселішчаў, здабываў матэрыялы ў архівах Беларусі, Літвы, Расіі. Ён аўтар сотні артыкулаў у «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі».

Яшчэ б шмат цікавых даследаванняў зрабіў бы малады таленавіты вучоны В. Шаблюк, але 2 мая 1997 года трагічна абарвалася яго жыццё.

Алена КУЧУК,
бібліятэкар
Уздзенскай ЦРБ
імя П. Труса

Рэха публікацыі

Яшчэ пра Чортаў палец

У 19-м нумары «Краязнаўчай газеты» Дар'я Эверс з Клімавіцкага краязнаўчага музея распавяла пра Чортаў палец. Гэтак у іхніх мясцінах называюць невялікі, прадаўгаватай формы, шурпаты камень, які часам знаходзяць пры капанні зямлі. Такія закам'яналасці, як рэшткі даўнейшых эпох, у археалогіі маюць назву «белемніт». Як піша аўтар артыкула, чорны палец шырока ўжываюць у

народнай медыцыне для загойвання ранаў.

Прачытаўшы гэтую нататку, я ўзгадаў, што ў маёй картатэцы ёсць прыклад з ужываннем выразу «чортаў палец» у беларускіх мастацкіх тэкстах. Вось у паэме Аркадзя Куляшова «Аманал», напісанай у 1933 годзе, чытаем: «І сягоння капальнікамі быў знойдзены толькі Чортаў Палец, каторым раны лечаць пастухі».

Паэт дае і такое тлумачэнне выразу: «Гэта нечага продка закам'яналая косць, а назва яго ідзе ад народных казак».

Выраз гэты бытуе ў народным маўленні не адно стагоддзе. Яго змясціў у «Слоўніку беларускай мовы» (1870, с. 700) і І. Насовіч, даючы наступны каментар: «Закам'яналасць у выглядзе пальца, якую прасталюдзіны скобляць і ўжываюць як лякарства. Існуе паданне, быццам чэрці ў поўнач б'юцца паміж сабою на кулачках і губляюць пальцы».

Таму, як бачым, выраз «чортаў палец» бытаваў, а мажліва, і сёння жыве не толькі ў Клімавіцкім раёне.

Іван ЛЕПЕШАЎ

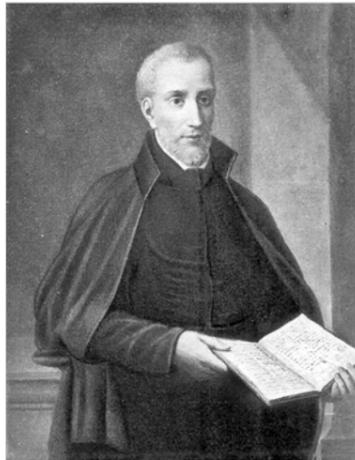
Наш календар

Місія папскага легата

Пасевіна (Possevino) Антонію – дыпламат, тэолаг, педагог – нарадзіўся ў Мантуі (Італія) 12 ліпеня 1533 г.

З нашымі землямі звязаны з 1581-га, калі ў якасці папскага легата быў накіраваны ў Маскву, каб паспрыяць спыненню працяглай Інфлянцкай вайны 1558–1582 гг. Яго актыўная дзейнасць у гэтым накірунку прывяла ўрэшце да заключэння паміж Маскоўскай дзяржавай і Рэччу Паспалітай Ям-Запольскага перамір'я ў 1582 г.

Пасля вайны А. Пасевіна быў дарадцам караля Стафана Баторыя, усяляк умацоўваў у краіне пазіцыі езуітаў,

спрыяў пашырэнню контррэфармацыі. Ён – адзін з ініцыятараў падрыхтоўкі Берасцейскай уніі 1596 г., пераконваў у яе неабходнасці галоўнага апекуна праваслаўя ў ВКЛ Канстанціна Васіля Астрожскага.

Пасля абрання ў 1587-м новага караля, Жыгімонта III, вярнуўся ў Італію і цалкам прысвяціў сябе педагогічнай і літаратурнай дзейнасці. А. Пасевіна вядомы яшчэ і тым, што ён аўтар кнігі на лацінскай мове «Масковія» (Вільня, 1586),

дзе выкладзены гісторыя, звычаі і рэлігійная сітуацыя ў Маскоўскай дзяржаве. І гэта робіць твор каштоўнай гістарычнай крыніцай.

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць камплектаў

на 20 __ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА

63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 20 __ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

Індэкс 63320

15 850 руб.

47 550 руб.

95 100 руб.

Індывідуальная падпіска

1 месяц

3 месяцы

6 месяцаў

Каб быць разам з «Краязнаўчай газетай» да канца года – не забудзьцеся падпісацца, сябры!

Тут калісьці вёска была, людзі жылі

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Рэдакцыя і рэдкалегія «Краязнаўчай газеты» выказваюць шчырыя спачуванні музычнаму крытыку, пастаяннаму аўтару нашага выдання Вітаўту Мартыненку з прычыны смерці маці **Рэгіны Дамінікаўны**.

Асоба ў краязнаўстве

Захавальнік гісторыі краю

Людміла Андрушкова ў Клімавіцкім раёне чалавек вядомы. Практычна ўся яе працоўная дзейнасць прайшла ў сценах раённага краязнаўчага музея. Больш за 30 гадоў яна аддала прафесіі музейнага работніка – захавальніка гісторыі роднага краю. Пачынала з пасады навуковага супрацоўніка, вяла фондавую працу.

У канцы 1980-х у музеі пачалося фармаванне фондавых калекцыяў. Трэба было вырашыць: якія музейныя зборы неабходныя, якім чынам іх збіраць і як правільна правесці навуковую апрацоўку музейных прадметаў. Пытанні ўзнікала шмат. Людміла Мікалаеўна вучылася сама і вучыла іншых.

Тры гады выконвала аба-

вязкі дырэктара музея. Пры гэтым ёй даводзілася сумяшчаць працу кіраўніка і захавальніка фондаў. Затым Л. Андрушкову зацвердзілі на пасадзе дырэктара. Але як чалавек творчы, яна заўсёды імкнулася не проста кіраваць, а менавіта сама шукаць гістарычныя рытэты, знаходзіць цікавых таленавітых землякоў. За гады працы з многімі з іх яна была знаёмая асабіста, з некаторымі захавала цёплыя сяброўскія стасункі да гэтага часу.

Асобна варта адзначыць яе ўдзел у стварэнні раённай дакументальнай хронікі «Памяць». У 1995-м гэтае папулярнае выданне выйшла ў свет і стала даведнікам па гісторыі нашага краю. Людміла Мікалаеўна была аўтарам многіх артыкулаў да хронікі.

У другой палове 1990-х гг. супрацоўнікі музея пачалі працу па зборы ўспамінаў клімаўчанаў – удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, былых вязняў фашысцкіх лагераў. Многія запісы апрацаваныя непасрэдна Людмілай Мікалаеўнай, 28 з іх сталі асновай брашуры «Успаміны

клімаўчан-астарбайтараў», выдадзенай у 2007 г.

На працягу многіх гадоў гэты творчы чалавек цесна супрацоўнічае з рэдакцыяй раённай газеты «Родная ніва» і раённым радыё. Яна аўтар шматлікіх інфармацыяў, нарысаў, успамінаў, замалёвак і г.д.

Дзейнасць калектыву пад кіраўніцтвам Л. Андрушковай была адзначаная ганаровымі граматамі і дыпламамі. За працу па захаванні гісторыка-культурнай спадчыны Клімавіччыны сама яна ўзнагароджвалася Падзякай Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, граматамі абласнога ўпраўлення культуры, аддзела культуры Клімавіцкага раёнвыканкама. Па выніках працы за 2011 г. ёй прысвоенае ганаровае званне «Лепшы работнік культуры» ў раёне.

Сёлета Людміла Мікалаеўна адзначыла шанаўны юбілей. Але юбілей, нават самыя памятнаыя, праходзяць, а чалавек застаецца – чалавек неабыхавы, які любіць сваю працу, тую справу, якой прысвяціў лепшую частку жыцця. Людміла Мікалаеўна шмат зрабіла для захавання гістарычнай памяці раёна, і хочацца верыць, што яшчэ шмат чаго добрага і карыснага яна зробіць у будучыні.

*Наталя БАНЬШЭЎСКАЯ,
галоўны захавальнік фондаў
Клімавіцкага раённага
краязнаўчага музея*

Вёска Свяцілавічы з'яўляецца адным са старэйшых паселішчаў Бялыніччыны. Найцікавейшая старонка яе гісторыі звязаная з будаўніцтвам і дзейнасцю касцёла Святога Людвіка.

Вядомыя на сённяшні час гістарычныя крыніцы называюць дзве даты адкрыцця бажніцы ў паселішчы па-над рачулкаю Свяцілкай: 1902 і 1906 гады.

Касцёл пабудаваў сёстры

Атрымаць дазвол на пабудову каталіцкага храма было справай нялёгкай. Паколькі ў памяці мясцовай і губернскай уладаў, а таксама і ў сэрцах многіх жыхароў Бялыніччыны. Яшчэ жылі ўспаміны пра веліч і славу месчачовага кармеліцкага касцёла і пра тыя, мякка кажучы, клопаты, якія дастаўлялі ксяндзы і вернікі той жа свецкай уладзе.

Але, як гаворыцца, мэты дасягае толькі той, хто верыць у яе. Пасля шматгадовых просьбаў і хадайніцтваў нарэшце патрэбны дазвол атрымалі ініцыятары пабудовы касцёла – сёстры Марыя, Эмілія і Сафія Шпыркі, якія валодалі часткай Свяцілавічаў.

Тут трэба адзначыць, што землеўладанні Шпыркаў складаліся з 820 дзесяцінаў. Гэтая панская сям'я прыняла ўдзел у паўстанні 1863 года, за што і была выслана ў Сібір.

Марыя, Эмілія і Сафія праз нейкі час атрымалі амністыю і вярнуліся ў родную вёску. Іхні брат Людвік на цяжкіх катаржных работах правёў пакутліва доўгія восем гадоў.

Праўда, на радзіме сясцёр чакала нялёгкае выпрабаванне: маёнтак іх аказаўся канфіскаваным. Але праз суд яны змаглі вярнуць сваю спадчыну, бо сёстрам удалося даказаць, што маёнтак ім належаў па лініі маці, а не па бацькавай рыцэ.

Нарэшце яны дачакаліся з высылкі і брата. Набожныя сёстры былі вельмі ўзрушаныя тым, што Людвік страціў веру ў Бога, стаў перакананым атеістам. Паўплывала на гэта і прайграннае паўстанне, і несправядлівасць, якую яму давлялася зведаць, і людская няўвага.

Ён распавядаў, як доўга і цяжка дабіраўся з Сібіры дадому. Стомлены, вельмі абрадаваўся. Капі ў адным з паселішчаў, якое ляжала на яго шляху, заў-

Галоўны фасад касцёла на здымку пач. XX стагоддзя

важыў касцёл. Спадзяваўся на адпачынак, увагу, прыхільнасць... Але тамтэйшы ксёндз адмовіў нядаўняму катаржаніну ў начлезе. Гэтае здарэнне таксама стала важкім дадаткам зняверанасці Людвіка.

Кажуць, што ён не вярнуўся ў веру нават на смяротным ложку. І гэтая падзея так моцна ўзрушыла набожных сясцёр і сваякоў памерлага ўжо ўдзельніка паўстання, што яны і вырашылі пабудаваць касцёл.

Сёстры прадалі 60 дзесяцінаў зямлі. На пабудову храма ў Свяцілавічах уносіла свае ахвяраванні і навакольнае насельніцтва, у тым ліку і праваслаўныя вернікі.

Неўзабаве каля сядзібы Шпыркаў і быў узведзены касцёл, цэнтральным

абразом алтара якога стаў абраз Маці Боскай Шкаплернай.

Савецкая ўлада, што ўсталявалася на Бялыніччыне ў лістападзе 1917 года, як вядома, адной з галоўных сваіх задачаў бачыла і барацьбу з рэлігіяй, не робячы пры гэтым скідак ні праваслаўю, ні каталіцтву. Для яе ўсе яны былі наркатычнай атрутай для народа.

Тут варта адзначыць, што паводле вядомай Рыжскай дамовы 1921 года значная частка каталікоў пакінула тэрыторыю Магілёўшчыны і падалася ў Польшчу. Тыя ж, хто засталіся, вядома, хацелі спавядаць сваю веру, якую перанялі ў спадчыну ад дзядоў і бацькоў. Аднак на гэтым шляху спаткалі нямаю перашкодаў ды абмежаванняў. А на пачатку 1930-х гадоў пачалося масавае закрыццё касцёлаў. Свяцілавіцкі быў перабудаваны пад школу, якая дзейнічала амаль да канца мінулага стагоддзя. Цяпер тут месціцца кантора СВК «Калгас імя Заслонава», паштовае аддзяленне.

Пэўны след у дзейнасці Свяцілавіцкага касцёла і душах яго вернікаў пакінулі святары В. Пашкевіч, У. Кундза, Ігнат Жаўняровіч.

Апошні з іх нарадзіўся і вырас у беларускай каталіцкай сям'і, а таму стаў

адным з найактыўнейшых удзельнікаў нацыянальнага хрысціянскага руху, які актывізаваўся на пачатку XX стагоддзя. Ксёндз Ігнат шчыра выступаў за беларусізацыю нацыянальна-рэлігійнага жыцця. І такі крок для Жаўняровіча быў лагічным, бо яшчэ студэнтам духоўнай каталіцкай акадэміі ён уваходзіў у беларускі культурна-асветны гурток.

З 1921 года ён працуе на Аршаншчыне і Магілёўшчыне. У 1925–1927 гадах шчыраваў адміністратарам у парафіі Свяцілавічы. За сваю духоўную дзейнасць, актыўную пазіцыю пераследаваўся савецкай уладай. Напрыканцы 1930-х І. Жаўняровіча арыштоўваюць. Неўзабаве ён апынуўся ў адным з сумнавядомых салавецкіх канцэнтрацыйных лагераў. Пакаранне, вызначанае ў пяцігадовы тэрмін, адбываў на востраве Анзер.

Апынуўшыся ў няволі, святар І. Жаўняровіч застаўся з Богам у душы. Ён праводзіць патаемныя набажэнствы. Аднак хутка падпольная рэлігійная дзейнасць яго становіцца вядомай лагернаму кіраўніцтву. У ліку 32 святароў ксёндз Жаўняровіч быў абвінавачаны ў антысавецкай дзейнасці і асуджаны яшчэ на 5 гадоў высылкі, якую адбываў у Казахстане, дзе і памёр у жніўні 1937 года.

Будынак касцёла, перабудаваны пад школу пасля Вялікай Айчыннай вайны

Пасля таго, як дэпутатамі Вярхоўнага Савета Беларусі ў 1990 годзе быў прыняты Закон аб свабодзе сумлення і веравызнання, стварыліся пэўныя ўмовы для адраджэння веры і царквы. Пачалі аднаўляцца каталіцкія прыходы, у тым ліку і ў Бялынічах. Аднак у Свяцілавічах прыход не адрадзіўся. Нягледзячы нават на тое, што захаваны будынак касцёла.

*Міхась КАРПЕЧАНКА,
г. Бялынічы*

Вера і адвага

Раней дачка Алеся дасылала мне фотаздымкі нью-ёркской вуліцы Тадэвуша Касцюшкі (Kosciuszko street), а цяпер, падарожнічаючы па Пенсільваніі, сфатаграфавала помнік Т. Касцюшкі (1746–1817) – нацыянальнаму герою Беларусі, Польшчы, Злучаных Штатаў Амерыкі, ганароваму грамадзяніну Францыі – і ў горадзе Скрэнтан (Scranton). Крыху здзівіўся, бо ведаў, што помнікі вялікаму сыну беларускай зямлі стаяць у некалькіх амерыканскіх гарадах, але пра гэты пачуў упершыню.

У 1910 годзе поруч з выявамі іншых герояў вайны за незалежнасць ЗША (французаў маркіза Жыльбера Лафайета, адмірала Франсуа дэ Граса, генерал-лейтэнанта Жана-Батыста дэ Рашамбо і прускага барона Фрыдрыха фон Сцюбена) быў усталяваны манумент польскага скульптара Антона Папела ў цяперашняй сталіцы Вашынгтоне ў Лафайет-парку перад Белым домам. У 1913 годзе пастаўлены помнік ў Вест-Пойнце, але не ў маленечкім, на 164 жыхары, гарадку ў Арканзасе, а ў аднайменным горадзе-кампусе ў штаце Нью-Ёрк пры знамяцітай вайскавай акадэміі, якую заснаваў згаданы ўжо фон Сцюбен, а будаваў наш зямляк. У 1927 годзе ўзведзены помнік (скульптар Тэа Руглес Кітсан) на Паблік Гардэнс у Бостане, што ў штаце Масачусетс. Стаіць помнік у парку імя Тадэвуша Касцюшкі горада Мілуокі ў штаце Вісконсін. У горадзямільянеры Чыкага, што ў штаце Ілінойс, на Салідарыці-драйв, з перспектываю на возера Мічыган высіцца конны помнік. Ёсць манумент і ва Уільямс-парку, у адным з трох Санкт-Пецярбургі, назвы якіх прамаўляюцца як Сэнт Пітэрсберг, што на поўдні краіны ў штаце Фларыда.

Ёсць меркаванне, што амерыканцы, як адносна маладая нацыя, ахвотна дублявалі еўрапейскія найменні, старанна «наверстывалі» і старылі сваю гісторыю. Дбайна рэстаўруюць яны гістарычныя будынкі, што нішто прывозіць з іншых кантынентаў або робяць дакладныя копіі, рупліва ўсталёўваюць помнікі і манументы, ахвотна прымаюць іх у дар, як знакамітую статуу Свабоды.

Заканамерна, што і ў Філадэльфіі (Philadelphia) у «горадзе братняй любові», як можна перакласці з грэчаскай мовы, у колішняй сталіцы паўночнаамерыканскіх штатаў, у калысцы амерыканскай дзяржаўнасці і амерыканскай дэмакратыі, у горадзе, дзе былі абвешчаны Дэкларцыя незалежнасці, а потым і Канстытуцыя, дзе быў падпісаны Біль аб правах, да 200-годдзя незалежнасці Злучаных Штатаў на перакрываючым Бенджамін Франклін Парквэй і 18-й стрыт быў усталяваны помнік Тадэвушу Касцюшкі скульптара Мар'яна Канечнага як дар польскага народа народу амерыканскаму.

Вось і Пенсільванія ўшанавала змагара за амерыканскую незалежнасць і дэмакратыю помнікам і ў горадзе Скрэнтан. На жаль, зве-

Помнік Тадэвушу Касцюшкі ў горадзе Скрэнтан, штат Пенсільванія, ЗША

Фота Алеся СІЎЧЫКАВАЙ

стак пра яго і самой выявы я не здолеў адшукаць ні ў даведніках, ні ў свабоднай энцыклапедыі «Вікіпедыя», ні на сайтах «Бацькаўшчыны» і «Спадчыны». Затое што-нішто даведлася Алеся: помнік стаіць на плошчы Картхаўс (Courthouse Square), а на пастаменце выбіты надпіс: «General Thaddeus Kosciuszko Born Feb. 4.1746 Died Oct 15.1817». Астатні тэкст падаю ў перакладзе з англійскай: «Гэтым помнікам у 1998 годзе ўганараваны польскі эмігрант, генерал Касцюшка, вядомы як бацька амерыканскай вайскавай інжынерыі пасля праектавання шматлікіх фартэцый пад час Амерыканскай рэвалюцыі».

Помнік Касцюшкі ўслаўляе першага замежнага ваеннага афіцэра, які прыйшоў на дапамогу ЗША пад час рэвалюцыі. Брыгады генерал Касцюшка праявілі вайскавое інжынернае героіства поруч з умельствам планаваць і вызначаць хаду бітвы пад Саратогаю, якая надала яму імя «Бацькі амерыканскай артылерыі».

Ён таксама вядомы праектаваннем фартэцый у Вест-Пойнце».

Часам праслізгае інфармацыя пра помнікі нібыта ў Кліўлендзе штата Агайе на паўднёвым беразе возера Эры і ў Дэтройце (дарэчы, пабраціме Мінска) штата Мічыган, але, зноў жа, інфармацыя вельмі няпэўная.

Большасць з названых манументаў пастаўленыя нама-

Але хочацца верыць, што мы дачакаемся часоў, калі зможам сфатаграфавалі, скажам, у Брэсце, пры пайнавартасным у поўны рост ці нават пры конным помніку нашаму слаўтаму суайчынніку ды і адаслаць тых здымкі праз акіян сваякам і прыяцелям.

ганямі і за кошт польскай дыяспары, узвышаюцца ў вельмі выйгрышных, даступных шырокай публіцы месцах.

Амерыканцы на гэтым не спыняюцца – усталёўваюць усё новыя манументы. І калі вашынгтонскаму ўжо больш за сто гадоў, дык скрэнтанаўскаму – усяго пятнаццаць. А як ушаноўвае помнікамі свайго слаўнага сына, які лічыў і называў сябе літвінам, Беларусь?

Біёграфы дагэтуль спрачаюцца, дзе нарадзіўся Андрэй Тадэвуш Банавентура Касцюшка з сёмага калена Касцюшкаў Сяхновіцкіх, герба «Рох-III», сын каталіка Людвіка Тадэвуша Касцюшкі і ўніяцкі Тэклі з Ратомскіх. Адны аддаюць права першародства маентку Мерачоўшчына колішняга Слонімскага павета, другія – вёсачцы Сяхновічы Малыя, што за тры кіламетры ад Косава.

З 1988 года перад будынкам Сяхновіцкай шкolkі стаяць адзіны помнік, пагрудная бетонная выява вышыняю 1,2 метра, вырабленая яшчэ ў 1932 годзе скульптаркай Бальбінай (Альбінай) Свіціч-Відацкай і ўсталяваная ў Кобрыне. Аднак твор той цяжка аднесці да высокамастацкіх, ды і хто яго бачыў у маленькай вёсачцы. Жорсткая іронія лёсу і ў тым, што доўгі час помнік той захоўваўся ў запасніках музея Аляксандра Суварова, антаганіста Касцюшкі, вернага служкі імперыі, карніка, які выразаў палову Кобрынскага павета. Паспеў помнік пабываць, як і ягоны правобраз, і ў вязніцы – у казематах Брэсцкай крэпасці: быў перададзены на захаванне ў Брэсцкі абласны краязнаўчы музей.

Вельмі добра, што ў 2005 годзе ў нашае сталіцы з'явіўся масяжовы бюст Тадэвуша Касцюшкі, які зрабіў Аляксандр Шатэрнік. Але і яго пабачыць няпроста – дзеля гэтага трэба патрапіць за мураваны парк, на тэрыторыю амбасады Злучаных Штатаў Амерыкі, што на рагу вуліцаў Камуністычнай і Старавіленскай з афіцыйным адрасам: Старавіленская, 46. А як файна было б вынесці помнік на вуліцу на агляд людю паспалітаму ды і перайменаваць вуліцу тую з Камуністычнай у вуліцу Тадэвуша Касцюшкі! Між іншым, польская амбасада пазалетае адмовілася ад выгоднага, прапанаванага ёй будынка толькі таму, што мясціўся ён на вуліцы Камуністычнай.

Каб пабачыць плоскасную скульптуру, усталяваную да 190-годдзя з дня смерці героя, спатрэбіцца выправіцца ў Старыя Дарогі, на панадворак прыватнага мастацкага музея. Яе аўтары Аляксандр Цыркуноў і Анатоль Крывенка, а кіраўнікі праекта Анатоль (на вялікі жаль, ужо нябожчык) і Міхал Белыя. Адаць даніну памяці генералу можна таксама каля памятнага знака ў Мерачоўшчыне ці пры валуне з выбітым на ім надпісе «Cieniom Kosciuszki» на сядзібе Агінескіх у Залессі, што на Маладзечыншчыне.

Новая рубрыка

Пайтара стагоддзя мінула з часу пайстання беларускага народа пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага. Неўміручы вечна малады вобраз «Яські-гаспадара з-пад Вільні» цягам усяго часу натхняе праяікаў, пэтай, драматургаў, мастакоў на стварэнне твораў, прысвечаных выдатнай гістарычнай асобе. Нават пералік заняў бы немалую плошчу ў газеце. Письменнік Сяргей Панізьнік дзесцігоддзі збірае вершы і песні, рэпрадукцыі карцінаў і выказванні вядомых людзей пра К. Каліноўскага. Нядаўна ён прапанаваў рэдакцыі «Краязнаўчай газеты» для друку частку сваёй калекцыі. І мы вырашылі пазнаёміць чытачоў з творамі розных аўтараў, розных жанраў, розных гадоў. Такім чынам, ад гэтага нумара мы пачынаем новую рубрыку – «Пра Кастуся, пра касінераў».

Ніна МАЦЯШ

Не адгучыць ва мне твой сумны голас:
«Галубка, чарнабровая мая...»

Ён мой навекі – скарб пляшчоты гэтай.
Што мне ў сцеху ў смерці вываў ты.
Хай над тваім апошнім заповітам
Закаркалі ўжо груганы лухты, –

Яшчэ не ўсе так подла, нізка ўпалі,
Каб слаць цару халуйства адрасы;
Яшчэ не ўсіх так моцна закавалі,
Каб зноў не ўзняць сякеры ці касы;

Яшчэ твой воблік родны Беларусі.
Кастусь, мой Костусь, лобы мой Кастусе...

Маналог Камілы Марцінкевіч

Дзіва што! Канечне,

я вар'ятка!

Ну, бо як жа – панна, а нашу
Простую сялянскую апратку
І павагі да яе прашу!

Ах, якая сарамота, ах, –
Гэта ж проста жаж!

А яшчэ – ў касцёле, звонка,

звычайна,

Пасярод малельнай цішыні
Заспявала гімн патрыятычны:
«Роўнасць людзям, божа наш,

вярні!»

Ах, якое святатацтва, ах, –
Гэта ж проста жаж!

А яшчэ – пры лютым пры

тэроры

Тут, дзе праўда аплыла крывёй,
Не хачу сваё затойваць гора –
Па братах забітых смутак мой!
Ах, якая непрыстойнасць,

ах, –

Гэта ж проста жаж!

А яшчэ – гатова без вагання
І сама ў шарэнгі твая стаць,
Хто за незалежнае дыханне
На цара пасмеў сякеру ўзняць!
Ах, ну што ж, як розуму

няма –

Ёсць і багадзельня, і турма!..

Хай! Скажу адно шчэ наастатку:
Я не ўгну, панове, галавы!
Зразумее люд сваю вар'ятку:
Покуль пратэстуе – ён жывы!

Свіслацкая гімназія, дзе навучаўся Канстанцін Вікенціў Каліноўскі, на гравюры XIX ст.

Уладзімір СІЎЧЫКАЎ, пісьменнік

З маленства памятаю маленькі ружовы кошык са спелымі яблыкамі, грушамі, слівамі, які набылі на слуцкім базары мае бацькі. Прыгажэйшага кошыка я больш ніколі не бачыла. У 1950–1960-я гг. мясцовыя майстры рабілі з драўлянай стружкі кошыкі і для дарослых, аздаблялі арнаментам. Іх выкарыстоўвалі не толькі ў гаспадарцы, але і адпраўлялі насылкамі (з яблыкамі) у розныя гарады. Наземная і авіяпошта працавалі вельмі аператыўна, таму яблыкі не паспявалі сапсавацца.

Слуцкія сядзібы поўніліся ўраджаем, якім гандлявалі на базары. Чаго тут толькі не было: гародніна, клубніцы, агрэст, парэчкі, вішні, яблыкі, вінаград... Старажылы сцвярджаюць, што слуцкая бэра ў многіх гаспадароў вымерзла пад час моцных перадаваенных маразоў, але саджанцы пасля вайны знайшлі, а з імі з'явілася і надзея на адраджэнне смачнай грушы. Ёсць у горадзе і мясцовы мічурынец, які разводзіць розныя культуры і нават маленькія, нібы дзіцячы мячык, дынькі. Мне пашанцавала імі паласавацца.

Раней штоднязелю праз гарадскія ўскраіны цягнуліся да базару вазы з сялянскімі таварамі. Вясною на вялікай базарнай плошчы вішчалі парсючкі, з інкубатарскіх грузавікоў тоненька ціўкалі кураняты і качаняты, побач чулася ржанне коней і людскі гоман. На прылаўках – расада і саджанцы, загатаваныя з восені садавіна і гародніна, яйкі, уласнае масла, смятана, свежае, салёнае, вэнджанае сала, мяса, каўбаса. Тварог прадавалі толькі ў выглядзе клінковых сыроў, зусім свежых або добра спрэсаваных ці засушаных. Апошнія былі вельмі апетытнымі, але на іх патрабаваліся моцныя зубы. Бывала, пакладзеш на скрылік свежага сыру цвёрдага базарнага мёду – што можа быць карысней і смачней? Слуцкія гаспадыні, якія не мелі ўласнай сядзібы, не шукалі ў крамах курынае мяса, а куплялі на базары жывых курку ці пеўня, якія дома траплялі ў суп. Аматыры лесу прывозілі на гандаль ягады,

грыбы, нізкі сушаных баравікоў, рыбакі – чырвоных ракаў. У верасні з грузавікоў прадавалі ўкраінскія кавуны. Усё было таннае.

чырвоных і жоўтых пеўнікаў на драўляных палачках. Побач на зямлі сядзелі цыганкі ў нацыянальным адзенні. У адрозненне ад сваіх сталічных «калежанак» яны нахабна не чапляліся да пракожных. Іншы раз чарнавалосае хлапчаны ў беднай вопратцы адбівала чачотку і танцавала ўпрысядкі. У 1950-я гады цыгане часта жабравалі па гарадскіх сядзібах.

Працоўныя будні былі для ўсіх рабочымі, дзейнічаў і базар, а ў нядзелю зноў кірмаш. З часам павялічвалася колькасць прылаўкаў, пашыраўся асартымент тавараў. Гаспадыні пачалі гандляваць уласнымі

га лідара турбавала не толькі пабудова камунізму, але і тое, як апрачаюцца і жывуць яго сучаснікі, – гэта ён адзначаў у сваіх прамовах. У гэты час на фоне ўмацавання дружбы паміж народамі планеты было заключана шмат дамоваў на пастаўку тавараў з замежжа. На слуцкіх кірмашах з'явілася прыгожае адзенне з Венгрыі, ГДР, Чэхаславакіі і іншых краінаў, элегантныя жаночыя сукенкі, касцюмы, чаравікі з Англіі, мужчынскія паліто і касцюмы з Фінляндыі, посуд і хусткі з Японіі, боты з Румыніі, махровыя ручнікі з Аб'яднаных Арабскіх Эміратаў, скураныя куфэркі і пісьмовыя прыборы

чанае прывозілі на базар ці ў крамы не ў адзін дзень, але ж паступова і даволі хутка магчыма было модна апрачаюцца і набыць нешта для кватэры. У кірмашы ўдзельнічалі і прадпрыемствы індывідуальнага пашыву: прадавалі абутак і моднае трыкатажнае адзенне ўласнага вырабу, набіўныя ручнікі і іншае, неак сустрэліся танныя жаночыя шапкі з кавалкаў норкавага футры.

Добрай падмогаю пакупнікам служылі аднапавярховыя крамы, размешчаныя па перыметры базару. У 1950-я гады нават працавала крама па продажы газы для прымусаў, керагазаў, газнічак. У гандлі праходзілі розныя выстаўкі-продажы. У другой палове 1980-х вялікую цікаўнасць выклікалі гаспадарчыя тавары розных савецкіх заводаў. Напрыклад, авальнае фарфаравае блюда для садавіны, з высокімі краямі ў сіне-залацістых колекрах, аздабленае барэльефнымі гронкамі вінаграду, або сервіз для пельменяў.

Асабліва радавалі кніжныя кірмашы, дзе можна было купіць у тым ліку і рэдкія выданні. Рос дабрабыт людзей, прыгожа выглядалі шматпавярховыя будынкі, уласныя сядзібы, жыхары і кватэры тых, хто меў добры густ. Узгадваючы ўсё гэта, хочацца выказаць словы пашаны людзям пасляваенных дзесяцігоддзяў, якія клапаціліся аб насычэнні мясцовага гандлю. Тады немагчыма было павярць, што «светлае заўтра» надоўга адступіць...

І вось я на нядзельным слуцкім базары 1990-х. Выгляд яго рэзка змяніўся. Зніклі грузавікі з дзяржаўнымі прамысловымі рэчамі. Шматлікія прылаўкі занялі прыватныя гандляры з выключна імпартажным адзеннем і абуткам, часцей нізкай якасці, якія недзе закупалі на свой густ. Такія ж асобы гандлявалі новай літаратурай, набыўшы яе не па «дзяржаўнай раскладцы», а па ўласным разуменні патрэбаў чытачоў. З нейкага магнітафона крычала не зусім прыстойная песня аб «дзядзі Вані». Па заканчэнні гандлю ўсё складвалася ў мяхі ці сумкі, чыстыя ці брудныя – ніхто не правяраў. Калі і была якая праверка, дык толькі з эканамічнага боку.

У харчовых радах замест клінковых сыроў ляжаў звычайны тварог. Узняўся кошт на прадукты з уласных падворкаў. Не было ўжо маленькіх крамаў з рэдкімі дзяржаўнымі таварамі. Іх месцы занялі новыя пабудовы ці пусты.

Слуцкія кірмашы

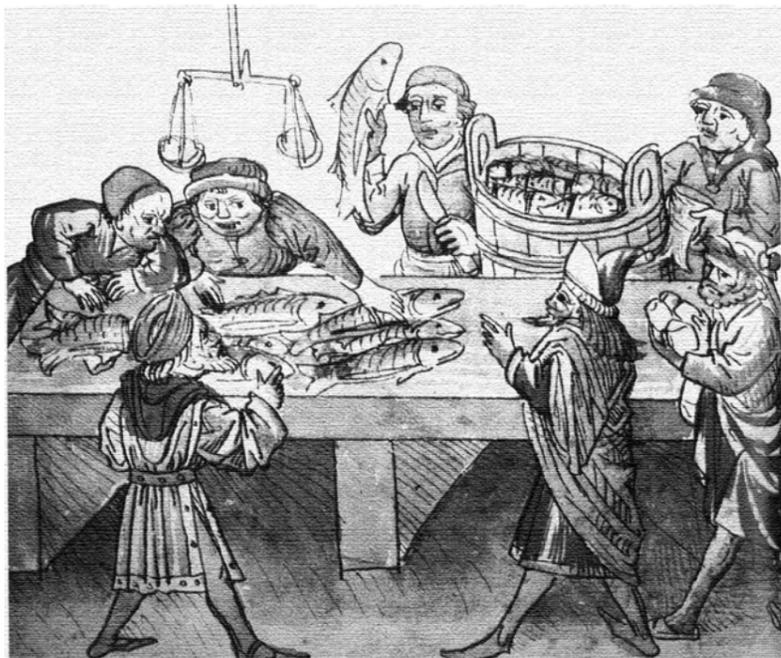
У нядзелю ў пэўных месцах стаялі майстры і гандлявалі драўлянымі лыжкамі, дошчамі, кошыкамі, бочкамі, капілкамі для манетаў. Майстрых выносілі на продаж гафтананыя фіранкі і самашытую бялізну. Хатнія кулінаркі прапаноўвалі ледзянцы –

кансерваванымі садавінай і гароднінай, кветкамі з уласных сядзібаў, з'явіліся абрыкосы. На базар з'езджаліся пакупнікі з Салігорска, Мінска, Клецка і іншых мясцінаў. У пэўных кропках кірмашовай плошчы па нядзелях збіраўся людскі натоўп, які час ад часу разганяла міліцыя (взялася барацьба са спекуляцыяй таварамі, забаранялася перапрадаваць рэчы, што набыліся ў крамах). Прамысловыя вырабы, што ўжо былі ў карыстанні, жыхары маглі здаць у камісійны магазін, які працаваў тут жа.

На шматлюдным базары не абыходзілася без інцыдэнтаў. З 1960-х гадоў успамінаецца выпадак, калі нейкі стары, апрачаны ў сельскі кажух, гучна роў на вакзале і скардзіўся, што яго абакралі на рынку. І тае бывала...

Асобную «старонку» нядзельных кірмашоў складаў дзяржаўны продаж прамысловых тавараў, якія прывозілі на грузавіках з гарадскіх, сельскіх крамаў і іншых раёнаў. Такі гандаль стаў папулярным у «хрушчоўскі» час. Справа ў тым, што савецка-

з Егіпта, шматлікія вырабы з іншых дзяржаваў – усё гэта мільгацела ў гарадскім і сельскім гандлі, на базары, якія ў брэжнеўскі час і пазней жартоўна называлі «маленькім Парыжам». Трэба адзначыць, што Радзіма клапацілася аб тым, каб дэфіцытнымі і дабротнымі таварамі першапачаткова надзяляліся райцэнтры і вёскі. Слуцкі кірмаш шчодро прадстаўляў і айчынную прамысловасць. Увайшлі ў моду мужчынскія паўкажушкі – іх прывезлі на базар, стаў дэфіцытным крышталь – калі ласка на кірмаш. Неак мне сустрэўся там дзіцячы касцюм, такі ж напярэдадні я бачыла ў вітрыне Рэспубліканскага Дома мадэляў. Зразумела, усё пералі-

Гандаль рыбаў на сярэднявечным гарадскім рынку

Вясною мая знаёмая наведла слуцкі базар. Калі вярнулася, скардзілася, што раніцай працоўнага дня не застала там дамашніх яблыкаў і яек. Цікавіцца чымсьці іншым адпала жаданне, бо базар, на яе думку, цяпер больш прыстасаваны для прадпрымальніцкага гандлю, чым для прадукцыі з сядзібаў жыхароў. Так гэта ці не, не ведаю. Я там даўно ўжо не была.

Святлана РУСАКОВІЧ,
г. Мінск

З самага зародку чалавецтва людзі аказаліся ў цесным акружэнні птушак і звяроў – добрых і злых, драпежных і небяспечных. Абставіны прымушалі перахітрыць іх на палыванні, некаторых прыручыць, а для гэтага патрэбна было разумець павадкі і мову жывых істотаў, у некаторых выпадках імітаваць іх для прыманкі.

Вон свою усю пташыну
До гнездзечка клічэ:
Ой цёх-цёх,
Віцю-цёх-цёх –
Соловэй шчэбэчэ...

Салавей, паводле народ-
ных гукаперайманняў, спя-
вае:
Пастух сала
Пёк, пёк, пёк.
Кап, кап, кап –
Цюр-р-р-р!

пара!» А вось верабей, герой
дзіцячага фальклору (лічы-
лак, забаўлялак, гульнявых
песень), восенню спявае:
ціх-ціх-ціх або ціў-ціў-ціў,
а вясной, перажыўшы ха-
лодную зіму: жыў-жыў-
жыў. Такія варыянты гука-
перайманняў перадаюцца і ў
народных крыніцах, і ў
творах пісьменнікаў.
У народных казках і пес-
нях (асабліва ў гістарыч-

Заслужыў у пана
Цёлачку за гэта.
А та цяля хвастом меле,
А той індык
піндык-піндык,
А та гуся сюся-сюся,
А та кача дробна скача,
А та кура – сакатура
Па двару ўсё ходзіць
і ходзіць,
Куранятак водзіць
ды водзіць.

Гэтая песня вядомая і ў
Беларусі, і ва Украіне, і
спяваецца аднолькава.

Ранейшыя пакаленні
людзей шанавалі
прыроду, імкнуліся
спазнаць яе, разумелі. Таму
нездарма нашыя продкі
стварылі легенду пра папа-
раць-кветку. Шчасліўцу,
які знаходзіў кветку папа-
раці, адкрываліся патаем-
ныя гукі прыроды. Герой
легенды разумеў мову звя-
роў і птушак. І згаданыя
вышэй творы як бы пацвяр-
джаюць легенду. Яшчэ паў-
стагоддзя таму ў вясковым
асяродку нашага краю быта-
вала мноства вусных народ-
ных твораў з элементамі гу-
капераймання – твораў са-
мабытных, мудрых і прыго-
жых, якія канулі ў не-
быццё.

На жаль, нашыя су-
часнікі пускаюць на глум і
здзек не толькі фальклор-
ныя здабыткі мінулых па-
каленняў, але і святое свя-
тых – мову.

Сцяпан НЕФІДОВІЧ

(Паводле «Лунінецкага
сшытка» № 11 за 2011 г.)

Элементы гукапераймання ў фальклору Лунінецчыны

Ранейшыя пакаленні людзей шанавалі
прыроду, імкнуліся спазнаць яе, разу-
мелі. Таму нездарма нашыя продкі ства-
рылі легенду пра папараць-кветку.
Шчасліўцу, які знаходзіў кветку папа-
раці, адкрываліся патаемныя гукі пры-
роды. Герой легенды разумеў мову
звяроў і птушак. І згаданыя творы як бы
пацвярджаюць легенду

Памёр, памёр,
памёр.
Сціх, сціх, сціх.
Плач, плач,
плач,
Слёзы кап,
кап, кап.
Цюр-р-р-р!..

Да спеву шмат
якіх птушак людзі
склалі пароды,
так званыя «драж-
нілкі». Слухаючы
на балоце драча,
гавораць: «Дзяр-
кач, лёг спаць пад
пнём з агнём.
Агонь патух – дзяр-
кач апух».
Перапёлка ў жыце кры-
чыць: «Жаць пара!
Жаць

Людзям старэйшага па-
калення добра вядо-
мая руская народная
песня «Под окном черёмуха
колышется» (папулярная і
на Лунінецчыне). Любяць
яе не толькі за мілагучную
мелодыю, але і за задушэў-
ны змест. Тут няма гукапе-
раймальнага элементаў, за-
тое ёсць замілаванне мело-
дыкай спеву салаўя:

Ой ты, песня,
песня соловьиная,
До чего ж ты
за душу берёшь...

А ў народных песнях на-
шага краю ёсць яшчэ і эле-
менты гукапераймання.

Ой у вішнёвым у садочку
Там соловэйко шчэбэтай:
Віць-віць-віць, цёх-цёх-цёх,
Ой-эй-эй, ох-ох-ох.
Там соловэйко
шчэбэтай.

Або:

Ой у гаю, пры Дунаю
Соловэй шчэбэчэ,

Назвы птушак у мясцовых гаворках Цэнтральнага Палесся

Запісы назваў птушак былі зробленыя ў
вёсках Лахаўка Лунінецкага, Грычынавічы
Жыткавіцкага і Хорск Столінскага раёнаў.
Вось тыя назвы, якія значна разыходзяцца з
агульнаўжывальнымі беларускімі.

Аўсянка – волосянка.
Бугай вялікі – пугач, бук.
Бугай малы – чарэцяны воўк.
Бекас – бэкач.

Хваліць кулік
стыхію родную

Бусел – бусько.
Верабей – горобэй.
Драч – дзеркач.
Зімародак – зімовік.
Зяблік – зяблік.
Зязюля – зозуля.
Івалга – жоўта пташка.
Каршун (перапялятнік, цецярэватнік) –
коршак.
Качка-чырок – чырыца.
Качка-нырэц – чэрня.
Кнігаўка – кніга.
Крапіўнік – проквіўніца.
Крумкач – крук.
Кулік – штэкун.
Кулік-пясочнік – кулічок.

З бюлетэня
«Ахова птушак на Палессі»

Разам з развіццём чала-
вечай мовы развівалася
не толькі гукапе-
райманне, але і з'яўляліся
творы рознага жанру з яго
элементамі. Увасабляўся
шум ветру і лістоты дрэваў,
птушыны спеў і г.д. На ас-
нове гукаў і паводзінаў жы-
вых істотаў у людзей з'яві-
ліся прыкметы, а пазней
прыказкі і прымаўкі аб на-
двор'і, аб прадказаннях
кліматыхчых працэсаў ці
нават лёсу чалавека. На-
прыклад: *Ластаўкі са шчэ-
бетам нізка лятаюць –
дождж абяцаюць; Летам
жабы масава трымаюцца на
паверхні вады, уздымаюць
галовы і квакаюць – заўтра
будзе дождж; Дружна стра-
кочуць конікі – на сухое і со-
нечнае надвор'е; Як у лесе
гукнеш, так адзавецца; Са-
лавей пяе, ды хлеба не дае...*

У фальклору нашага
краю найбольш за ўсіх з
птушак увасобленая зязю-
ля. Яна прадстаўленая як
птушка вешчая. Бытавала
такое павер'е: калі
першы раз пачуеш
кукаванне зязюлі
пры яе вяртанні з
выраю і возьмеш у
рукі грошы, патра-
сеш іх, то грошы
будуць нязводнымі
цэлы год. Лічылі,
што зязюля раз-
біраецца і ў пры-
родных працэсах:
*Калі зязюля закуе
на голае дзерава,
то будзе голад.
Гэта значыць неўраджай;
Прыціх зязюлін голас – па-
спей колас.*

Прыпісваюць ёй і прад-
казанне, колькі гадоў пра-
жыве чалавек на свеце.
Просьба чалавечая адлюст-
раваная нават у песнях. У
адной з іх:

Зозулечка сіва,
Твая праўда шчыра –
Сем годоў ковала,
Праўду ўсем казала,
То і мне скажы,
Колькі буду жыць?

Але ёсць і другі погляд
на зязюліна «гаданне»: *Зя-
зюля не годы лічыць, а згуб-
леныя дзетак.*

Што тычыцца песень пра
зязюлю, то ўсе яны поўня-
ца журбою, жальбай і нават
плачам. Некаторыя супра-
ваджаюцца гукапераймаль-
ным «ку-ку».

Зусім з іншым асаццю-
ецца ў народзе вобраз са-
лаўя – сімвала каханья і
шчасця.

Гербы гарадоў Беларусі

Уздоўж

1. Той, хто шукае сляды, у т.л. гістарычных падзеяў. 4. Ягады расліны з вечназялёнымі лісточкамі; выява ... змешчаная на гербе Шаркаўшчыны. 8. Гарадскі пасёлак, раённы цэнтр на Гродзеншчыне; на гербе ... выява жанчыны з кнігай. 9. Выраст на чэрапе жывёліны; выява баранавага ... знаходзіцца на гербе Рагачова. 11. Горад у Брэсцкай вобласці на р. Цна; яго герб упрыгожваюць два жорава. 12. «Гербы і ... гарадоў і раёнаў Беларусі»; кніга па геральдыцы С. Расадзіна і А. Міхальчанкі. 14. ...-Гарадок; горад на р. Гарынь, на яго гербе выяўлены срэбная прыстань і залаты карабель. 16. Моцнае захапленне. 17. Нябеснае свяціла; яго выява знаходзіцца на гербах Светлагорска і Браслава. 18. «Працавітае» насыкомае, выява якога змешчаная на гербах Чэрвеня, Клімавічаў і Відзаў. 19. Буйны горад на Брэстчыне, герб якога ўпрыгожвае лук са стралой. 21. Чагырохмесная карэта. 22. Горад на р. Прыпяць, на гербе якога – чорны арол. 27. Вялікая драпежная жывёліна; выява якой знаходзіцца на гербе Смаргоні, дзе некалі існавала знакамітая «... акадэмія». 29. Варона з кала – сем на ... (прык.). 30. Сістэма фізічных практыкаванняў. 31. Горад на Дзяржыншчыне, герб якога ўпрыгожвае сакавіты яблык. 32. Слова «герб» у перакладзе са старанямецкай на беларускую мову.

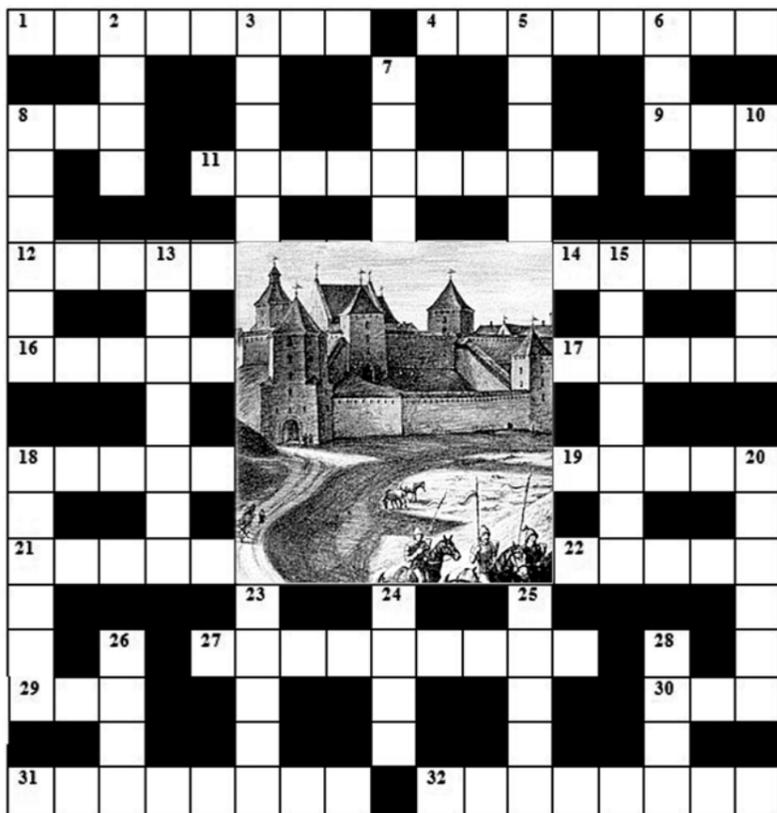
Упоперак

2. Паляўнічы-прафесіянал. 3. Крылаты конь, сімвал паэтычнага натхнення;

упрыгожвае герб Слуцка, багатага на майстроў паэтычнага слова. 5. Гарадскі пасёлак, раённы цэнтр на Віцебшчыне. Герб ... змяшчае выяву святога Лаўрэнція. 6. Хуткая змена, пералівы колераў, святла. 7. Народнае эпічнае апавяданне. 8. Адна цукерка ірысу. 10. Буйны горад на р. Нёман, герб якога ўпрыгожвае грацыёзны алень. 13. У Заходняй Еўропе вясцун пры каралеўскім двары, які перадаваў пачаткам рыцарскіх турніраў аб'яўляў герб рыцара. Менавіта ... з'явіліся стваральнікамі геральдыкі. 18. Старажытны горад на Віцебшчыне, на гербе якога красуецца карабель з ветразямі. 20. Галаўны ўбор,

сімвал манархічнай улады. Выява ... знаходзіцца на гербах Лунінца і Шчучына. 23. «Лятуць гусі ў Край Радзімы, // бы ... ляціць». 3 верша Л. Геніюш «Лятуць гусі». 24. «Шэпчунца ... з калінаю, // Скінуўшы зімнія чары». 3 верша Янкі Купалы «... і каліна». 25. ... Марыя, Багародзіца. Узнясенне ... Марыі выяўлена на гербе Мінска. 26. ...-крупарушка; выява ... змешчаная на гербе Крупак. 28. Раённы цэнтр на Віцебшчыне, у краі блакітных азёраў, на гербе якога красуецца беласнежная птушка лебедзь, сімвал вярнасці ў каханні.

Складў
Лявон ЦЕЛЕШ

Калекцыянерам, і не толькі

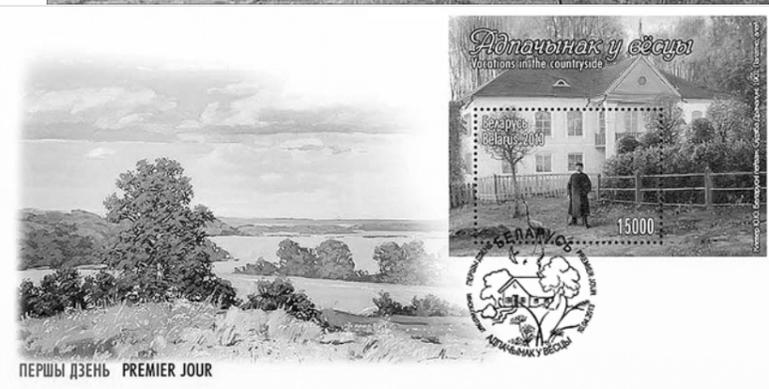
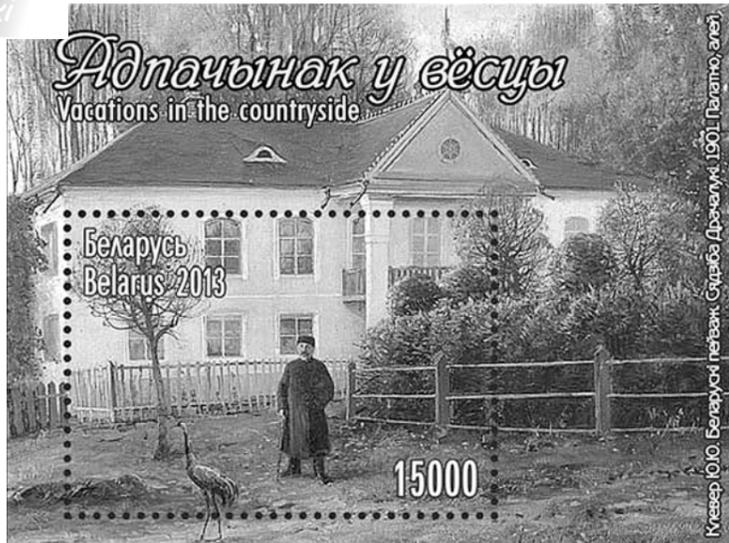
Для тых, хто ў адпачынку

Цікавы блок нядаўна выпушчана беларуская пошта сумесна з Нацыянальным мастацкім музеем Рэспублікі Беларусь. Ён мае назву «Адпачынак у вёсцы». У блоку № 91 змешчаная марка № 951. На ёй – рэпрадукцыя карціны рускага мастака Юлія Юльвіча Клевера (1850 – 1924) «Беларускі пейзаж. Сядзіба Драчулюкі» (1901 год).

Дызайнер выпуску Кацярына Прыёмка. Памер маркі ў блоку 52x37 мм, блока – 89x67 мм. Яго наклад 15 тысяч асобнікаў.

У дзень выхаду на паштамце Мінска прайшло спецагашэнне на канверце «Першы дзень». Аўтар штэмпеля Я. Бядонік. Дызайнер канверта К. Прыёмка. На канверце скарыстаная рэпрадукцыя карціны сучаснага беларускага мастака Уладзіміра Масленікава «Святочны дзень» (2008 год).

Дзякуем за дапамогу ў падрыхтоўцы рубрыкі супрацоўнікам выдавецкага цэнтру «Марка» РУП «Бел-Пошта»

(Працяг. Пачатак у №№ 21–28)

З раніцы ў дарогу выбраўся бацька: пагрузілі на воз у асноўным адзенне і што паесці першыя дні. Хутка, задаволены, вярнуўся ўлегцы, каб забраць сям'ю.

– Там мы заживем як людзі, – быў задаволены бацька.
– Я адсюль нікуды не паеду! – раптам заўпарціўся старэйшы з сыноў, 18-гадовы Антон. – Хопіць мне ўжо гэтых вандровак. Самастойна пражыву. Знайду чым заняцца. Магчыма, ваяваць пайду...
– А дзе ж ты жыць будзеш? Лепей, калі ўсе пры адным месцы, – загаласіла маці.

– Я прыйду да вас, калі тут не ўладкуюся. У вёсцы знайду вашу хату, – не згаджаўся з бацькамі і настаяў на сваім Антон. Хто ведае, чым ён кіраваўся. Магчыма, мясцовыя хлопцы падгаварылі праявіць самастойнасць, а можа, «папартызаны» захацелася ці на фронт збіраўся.

Надвечоркам адправіліся гаспадары з дзецьмі Альбінам, Зыфрыдам, Марыяй і Тамашам у вёску. Па вуліцы Ёрзаўка – не праехаць, таму і мела такую назву. Прайсці па ёй можна было толькі ў гумовых ботах. Далей насыпныя вуліцы месцамі пераходзілі ў брук. Па камянях колы стукалі, падкідвала ездакоў на возе. Неяк выехалі на праездную, больш шырокую, вуліцу.

Праехалі праз мястэчка і пад'ехалі да моста праз раку Дзісёнка, што ў Чырвоным Двары (раён мястэчка). Раптам заўважылі, што насустрач нешта рухаецца. Першым адрэгаваў конь, прыпыніўся, затым затрос грываю і заіржаў. Адчуўшы набліжэнне коней, мацней падаў голас.

Аказалася, што з боку Мёраў насустрач рухаецца конны абыз з людзьмі, а збоку да кожнага воза прыстаўлены канваіры з мясцовых паліцаў і нямецкіх салдатаў.

– Усё, мае родныя, – прамовіла маці, – трапілі мы ў варожую пастку. Нас павязуць у Германію.

Хутка першая павозка стала ўпрытык з іхняй.
– Разворачвайцеся! – загадаў на ламанай рускай мове немец, які кіраваў абызам.

Зарэгістравалі ўсю сям'ю і далучылі да абызу.
– Ну, радасць жыцця нашага скончылася, – развёў рукамі бацька.

– Маладзец, Антон, што з намі не паехаў! – адобрылі ўчынак брата дзеці, паглядаючы спадылба на бацькоў.

– Кожнаму свая доля, – супакойвала маці.

Шлях да Германіі быў далёкі і нялёгкі. Нават коні не вытрымлівалі, стамляліся. Рабілі частыя прыпынкі. Без працы людзі расхалоджваліся, жыццё не мела ніякага сэнсу. Амаль на месяц расцягнуўся іх шлях. Кармілі рознай баландай, каб толькі не памерлі з голаду. Даймалі пастаянныя пераклічкі. За гэты час душы зачарсцвелі, з'явілася абыякавасць да жыцця.

Калі шлях праходзіў праз лес па тэрыторыі Польшчы, польскія партызаны спрабавалі вызваліць палонных. Завязвалася перастрэлка. Ды што маглі зрабіць бяззбройныя людзі? Некаторым удалася адстаць ад абызу, уцячы, але гэта была вялікая рызыка. А зловцаў – можна і з жыццём развітацца. Скарачалася колькасць павозак, але ж іх рух не спыняўся.

Чарговая каманда на перадышку. Коней распрэгли. Старэйшыя браты Зыфрыд і Альбін саскочылі з павозкі:

– Мама, тата, мы ягад пазбіраем у лесе?
– Толькі, дзеткі, асцярожна, далёка не адыходзьце! Чуеце ж – страляюць дзесь. Не пападзіцеся пад кулі! – прыструніла маці хлопцаў.

Праз пэўны час каманда: па конях!
Дрыготкімі рукамі запрагаў Вікенцій Фаміч каня. Паглядаў па баках, а хлопцаў усё не было. Пачаў клікаць – безвынікова.

– Дзе ж Зыфрыд з Альбінам? – слёзна закрычала маці.
– А дзе шукаць іх, і хто дазволіць?
Падышоў канваір: «Дзе вашы два чалавекі?»
– Не ведаем, дзе яны падзеліся, – праз слёзы адказала жанчына.

– Мы вас узялі на заметку. За іх будзеце трымаць адказ, – прыгразіў той.

Так і паехалі далей без двух сыноў. З таго часу і па сённяшні дзень яны лічацца без вестак прапалыя. Зніклі ў невядомасці, або загінулі? – ніхто цяпер не скажа.

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Абоз з людзьмі праехаў шлях ад Беластока праз Варшаву і даехаў да Познані. Там забралі коней і размясцілі ўсіх па бараках з нечалавечымі ўмовамі жыцця. Спачатку пераводзілі беларусаў з аднаго лагера ў другі, каб потым усіх накіраваць на прымусовую працу ў Германію.

Пабывалі Буралі ў бараках прыгранічнага горада Гажув, што ў Велькапольшчы. Там затрымаліся амаль два тыдні, пакуль не падагналі па чыгунцы састаў з вагонамі. Цягнік трымаў накірунак на Берлін. У вагонах было цесна, душна, хацелася есці і даймала смага. Былі там людзі рознага веку і, вядома ж, дзеці. Сапраўднага дзяцінства яны не бачылі. Але ж у іхнім узросце хацелася пазабавляцца, пагуляць, павсвавольці. З Міхалінай Якаўлеўнай і Вікенціем Фамічом у вагоне ехалі 12-гадовая Марыя і 10-гадовы Тамаш. Жвавая, няўрымслівая дзяўчынка бегала з такімі ж дзецьмі па вагоне. Дабіралася малеча аж да кухні, дзе гатавалі ежу для палонных. Падбегуць дзяўчынкі да кухарак: «Мы вам дапаможам!» Не такая і дапамога ад іх, а затое неслі адтуль праз некалькі вагонаў у падоліках сукенак печаную бульбу, кавалачкі хлеба, цукру.

Маня і малодшага браціка падкормлівала. А ён – худзенькі, слабенькі, лёгенькі, бы трэсачка, тварык бледны, нават на ножках стаяць не мог. Маці па вагоне на руках насіла. Яго і дзіцячыя забавы не цікавілі.

У палоне

Цягнік прыбыў з Берліна ў горад Магдэбург. «Рабочую сілу» размясцілі ў бараках, халодных хлявах, пад адкрытым небам, без ежы і вады. Паўсюдна чужыя краявіды, незнаёмая мова. Людзі бы ваўкі сядзелі, насцярожаныя. Затым з розных месцаў прыязджалі «купцы» і забіралі сабе тых, хто прыглянуўся. Буралі трапілі ў горад Брандэнбург, а затым у бліжэйшую ад яго вёску.

– Спачатку ўсіх нас пасялілі ў вялізную пустую стайню, – дзялілася ўспамінамі Марыя Вікенцьеўна. – Добра яшчэ, што дзяцей з бацькамі не разлучалі.

Так чацвёра Буралёў аказаліся ў вёсцы Наўлінгэн, што за кіламетраў 25 у раёне гарадоў Браўшванга і Брандэнбурга.

– Гаспадар дома быў лётчык у адстаўцы, – прыгадвала Міхаліна Якаўлеўна. – Было яму гадоў пад 60. Усёй вялікай хатняй гаспадаркай кірвала жонка. А ў двары было 25 дойных кароваў, 10 коней, 200 авечак, незлічоная колькасць курэй. Трэба ж было спраўляцца з такой вялікай гаспадаркай! Яшчэ і шмат зямлі апрацоўвалі. Больш цяжкая праца клалася на плечы мужчынаў. А працаваць трэба было без перапынку на чужых людзей і каб сябе пракарміць. Вёска вялізная, а з хыхароў заставаўся дзеці, жанчыны і няомля мужчыны – астатнія ўсе на фронце з нашымі ваявалі.

Гаспадыня трапілася Буралям добрая, прыветная, спагадлівая. «Людзі – яны паўсюль людзі, як душа ёсць. Калі расказвалі ёй, як здэкуюцца фашысты ў нас на радзіме над мірнымі жыхарамі, не магла ў гэта паверыць. Найбольш шкадавала дзяцей: забавлялася з Марыяй і Тамашам, частавала цукеркамі. Можна, таму, што іх адзіны сын загінуў у першыя дні вайны? Вельмі не любіла, калі раўналі фашыстаў і немцаў. «Гэта ж фашысты распачалі вайну, не мы, мірныя людзі!» – паўтарала».

Хоць жылі ў няволі, працавалі пад прымусам, але вера, што вернуцца на радзіму, падтрымлівала настрой. А як прыйшла перамога – вестка даляцела маланкава. Тут ужо радасці не было канца.

Марыя яшчэ малая была, а добра памятае той дзень, калі казалі, што можна вяртацца на радзіму.

– Здаецца, каб былі крылы, птушкаю дадому паляцела б, – узгадвала Міхаліна Якаўлеўна.

У адзін з дзён у вёсцы з'явілася вялізная, крытая брызентам аўтамашына. Хрыплым голасам пракрычалі ў рупар:

– 15 хвілінаў на зборы! Усе палонныя, хто хоча на радзіму, хутчэй збірайцеся, – замітусіўся каля аўтамашыны шафёр.

Адна за адной падрульвалі ў вялікую нямецкую вёску аўтамашыны. Людзі тоўпіліся, падштурхоўвалі адно аднаго, кожнаму хацелася хутчэй вярнуцца ў родныя мясціны.

Аказалася, што гэта амерыканскія салдаты дапамагалі савецкім вызваляць палонных.

(Працяг будзе)

Жнівень

19 – Ларчанка Станіслаў Міронавіч (1938–2003), мастак манументальна-дэкаратыўнага мастацтва, скульптар – 75 гадоў з дня нараджэння.

19 – Народны тэатр (Пружаны; 1933) – 80 гадоў з часу адкрыцця.

23 – Вейзэ Апалон Анатольевіч (1923–2001), мовазнаўца, педагог, перакладчык – 90 гадоў з дня нараджэння.

25 – Арлоў Уладзімір Аляксеевіч (1953, Полацк), пісьменнік, сцэнарыст, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1986) – 60 гадоў з дня нараджэння.

25 – Віткоўскі Рыгор Антонавіч (1923–1992), графік – 90 гадоў з дня нараджэння.

28 – Багдановіч Анатоль Васільевіч (1888, Дрысенскі пав. – 1969), беларускі і рускі мовазнаўца – 125 гадоў з дня нараджэння.

28 – Міхась Пянкрат (Міхаіл Міхайлавіч; 1918, Чэрвенскі р-н – 2001), пісьменнік – 95 гадоў з дня нараджэння.

29 – Казбярук Уладзімір Міхайлавіч (1923, Беластоцкае ваяв.), літаратуразнаўца, крытык, даследчык беларускай літаратуры, беларускапольскіх літаратурных сувязяў – 90 гадоў з дня нараджэння.

30 – Аляксандр Макаравіч (Аляксандр Антонавіч; 1918–1967), літаратуразнаўца, крытык – 95 гадоў з дня нараджэння.

30 – Галянскі Піліп Нерыўш (1753, Кракаўскае ваяв. – 1824), тэарэтык літаратуры, педагог, перакладчык, грамадска-палітычны дзеяч Рэчы Паспалітай, аўтар рэлігійных твораў – 260 гадоў з дня нараджэння.

30 – Клімашэўская Ірына Уладзіміраўна (1928, Мінск), пісьменніца, крытык – 85 гадоў з дня нараджэння.

Жарт тыдня ад Каласка і Калінкі

Аўцюк чысціць рыбу. Сусед цікавіцца:
– Дзе лавіў?
– У вадзе.
– Як лавіў?
– Нагамі. Я наступіў на рыбіну, а Коля нырнуў ды падхопліваў...

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МІХАЙЛАЎ Васіль – беларускі казачнік канца XIX ст. з в. Бердзябякі Ельнінскага пав. Смаленскай губ., адзін з інфарматараў У. Дабравольскага, які запісаў ад яго казкі і замовы. Казачны рэпертуар В. Міхайлава складалі чарадзейныя, сацыяльна-побытавыя, навелістычныя казкі, анекдоты. Асабліва цікавыя казкі «Аб Іване Гадзімавічы, Аляксеі Гадзімавічы, Стаўры Гадзімавічы» і «Казка пра Івана Іванавіча, купецкага сына», у якой кантамінуюцца некалькі сюжэтаў. Казачнік вольна валодаў багатай палітрай мастацкага слова, выкарыстоўваў прыказкі і прымаўкі.

МІХАЙЛАЎ Клім – беларускі разьбяр па дрэве XVII ст. Паходзіў са Шклова. З 1654 г. (?) працаваў у Маскоўскай дзяржаве. З 1666 [1667 (?)] у Палаце разьбярных і сталярных працаў Маскоўскага Крамля, у 1681 г. узначаліў Палату. З Арсеніем Старцам і С. Зіноўевым удзельнічаў у стварэнні «іарданскай сені» (1668 г., цяпер у саборы Нараджэння Багародзіцы ў Суздаль). У 1667–1668 гг. удзельнічаў у аздабленні палаца цара Аляксея Міхайлавіча ў с. Каломенскае, харомаў царэўнаў Софіі Аляксееўны і Кацярыны Аляксееўны (шафа, ківот, крэслы, куфэркі і інш.), стварэнні іканастасаў трох цэркваў у Ізмайлаве. У 1683–1685 гг. група разьбяроў на чале з К. Міхайлавым стварыла клірас і 5-ярусны іканастас Смаленскага сабора Новадзвявочага і іканастас царквы Данскога манастыроў у Маскве. Пры ўдзеле Міхайлава створаная драўляная разная рака цудатворцы Савы Вішэрскага (1670).

МІХАЛКЕВІЧ Піліпка – мастак XVIII ст. Вучыўся ў А. Грушыцкага ў Кракаве. Працаваў у Гродне,

удзельнічаў у аздабленні Гродзенскага касцёла і кляштара бернардынцаў.

МІХЕЕНКА Анатоль Міхайлавіч (н. 04.02.1930, б. в. Сітнікі, Полацкі р-н) – беларускі самадзейны разьбяр па дрэве, пераважна ў галіне дробнай пластыкі. Удзельнік мастацкіх выставак з 1956 г. Аўтар кампазіцыяў на фальклорныя, літаратурныя, гістарычныя тэмы. Асноўныя творы: «Гусяр», «Пойдзем у партызаны» (усе 1970 г.), сувенірныя шахматы (1975), «Несперка» (1976), «Дзед Талаш» (1977), «Партызан» (1978), «Лявоніха» (1980). Творы майстра вызначаюцца вострай псіхалагічнай характарыстыкай, смелымі выразнымі ракурсамі, абагульненай плоскаснай манераю разьбы. Працы захоўваюцца ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь, Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь. Экспанаваліся на выстаўках у ГДР, ПНР, Францыі, ФРГ, Японіі ды інш. краінах.

МІХНЕВІЧ [1746 (?), Слуцк – ?] – танцоўшчыца. З 1756 г. вучылася ў Слуцкай балетнай школе Г.Ф. Радзівіла (у танцоўшчыкаў і балетмайстраў А. Пуціні і Л.М. Дзюпрэ), з 1758 г. танцавала ў яго прыдворным тэатры (дэютавала ў «Балеце на тры пары» ў пастаноўцы А. Пуціні), выступала таксама на гастролях у Белым (цяпер Бяла-Падляска, Польшча) і Нясвіжы. Была найбольш таленавітай у трупце, удасканаленню яе майстэрства аддаваў асаблівую ўвагу А. Пуціні. З 1760 г. салістка балета Нясвіжскага тэатра М.К. Радзівіла Рыбанькі.